

«شب قدر» را قدر بدانیم

عبدالله رضاداد

این مرحله، آیات قرآن به تناسب زمان، مکان، موقعیت‌ها، حوادث و رویدادها، چهره‌ها و شخصیت‌ها و نیز حسب نیاز جامعه اسلامی به وضع احکام و ضوابط و قواعد و قوانین و نظام زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی در طول دوران بیست و سه ساله رسالت نبی اکرم (ص) به تدریج در قالب پیام وحی به آن گرامی نازل گردیده و حضرتش نیز آن را بر مردم باز خوانده است.

امام ابو عبدالله جعفر بن محمد صادق (ع) در تبیین این حقیقت می‌فرماید:
«نَزَلَ الْقُرْآنُ جَمَلَةً وَاحِدَةً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى بَيْتِ الْمُعَمَّرِ ثُمَّ نَزَلَ فِي طَوْلِ عَشْرِينَ سَنَةً».

«قرآن، تمامت آن به یکباره در ماه رمضان از جانب خداوند متعال (و از لوح محفوظ) به بیت معمور (آسمان دنیا) فرود آمده سپس در مدت (نزدیک به) بیست سال (بر پیامبر اکرم (ص)) نازل گشته است.»^(۱)

مفسرین قرآن نیز در آثار تفسیری خود بر این معنی تأکید کرده‌اند. ابوالفتح رازی در ذیل آیه یکم سوره مبارکه قدر می‌نویسد:

«ما فرستادیم قرآن را در شب قدر، فرو فرستادیم آن را از لوح محفوظ به آسمان دنیا، به بیت العزّة و جبرئیل (ع) بر سقره (نویسندگان) املاء کرد، آنکه به نجوم، یعنی بخش بخش و به تفاریق، فرو می‌آورد آیه آیه و سوره سوره به حسب حاجت بر وفق مصلحت.»^(۲)
○ موضوع نزول قرآن در شب قدر، علاوه بر سوره قدر در آیات ابتدای سوره مبارکه دخان نیز بیان شده است:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ، إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْمُبَارَكَةِ إِنَّا كُنَّا مُنْزِلِينَ، فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ»

«ها، میم، سوگند به کتاب روشنگر، که ما آن را در شبی بس فرخنده فرو فرستادیم همانا ما هشدار دهنده‌ایم، در آن شب هر امر استواری فیصله می‌یابد، فرمانی از جانب ماست، ما فرستنده‌ایم.»^(۳)

در این آیات نیز سخن از نزول قرآن در شبی است که به صفت «مبارک» توصیف گشته و تصریح شده است که در آن شب نسبت به اساسی‌ترین امور نظام آفرینش و به تعبیر قرآن «هر امر حکیم» از جانب خداوند متعال تقدیر بایسته‌ای مقرر می‌گردد.

شیخ بزرگوار و مفسر عالی مقدار «طبرسی» در تفسیر خود «مجمع البیان» به استناد سخن امامان باقر و صادق: در توضیح نسبت به «لیلة مبارکه» می‌گوید:

«الليلة المباركة هي ليلة القدر»
«مقصود از شب فرخنده (که آیه شریفه به آن اشارت نموده) همان شب قدر است.»^(۴)

○ در اینجا طرح یک پرسش و پاسخ به آن ضروری می‌نماید و آن اینکه: با قبول این مطلب که شب قدر در ماه مبارک رمضان قرار دارد، کدامیک از لیالی این ماه مقتدر به این فخر و شرف است؟

این سؤال نه فقط برای ما بلکه برای پیشینیان تادوران رسول اکرم و ائمه هدی (ع) نیز مطرح بوده و کسانی که عظمت و اهمیت لیلة القدر را از بیان پیشوایان معصوم می‌شنیدند همواره از آن گرامیان می‌خواستند شب قدر را تعیین نمایند تا امکان درک آن و بهره‌گیری از برکات فراوانش آسان‌تر فراهم آید.

در برابر این گونه پرسشها و اصرارها، پیشوایان معصوم (ع) نیز پاسخ سؤال کننده را به نحوی بیان می‌فرمودند که پرسشگر همچنان به عظمت شب قدر بیشتر بیندیشد و اهمیت آن را بهتر دریابد. گفتگوی ذیل میان ابوبصیر و امام صادق (ع) در این خصوص به وضوح همین مقصود را می‌رساند:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَ مَا أَذْرِيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ، نَزَلَ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ، سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ.»

«ما آن (قرآن) را در شب قدر فرو فرستادیم، و توجه می‌دانی شب قدر چیست؟ شب قدر از هزار ماه برتر و ارزشمندتر است، فرشتگان و بزرگ ایشان، روح در آن شب به رخصت پروردگارشان برای انجام هر آنچه تقدیر و مقرر گشته فرود آیند، این شب تا سپیده دم آکنده از سلامت و امنیت است.»

نود و هفتمین سوره قرآن کریم «قدر» نام دارد. این سوره در دوران مکّه بر پیامبر اکرم (ص) نازل گشته و عدد آیات آن از پنج بیشتر نیست اما به رغم اختصار متن آن، دارای مفاهیم بس بلند و متعالی است. این مفاهیم عمدتاً پیرامون یک محور اساسی تمرکز یافته و آن موضوع «شب قدر» است.

از ظواهر آیات کریمه این سوره، ویژگیهای شب قدر به شرح ذیل استفاده می‌شود:

۱. نزول قرآن از جانب خداوند متعال، در این شب واقع شده است.

۲. شب قدر چندان بزرگ و محترم است که خداوند کتاب آسمانی خود را ظرف بیان عظمت و حرمت آن قرار داده است.

۳. ارزش شب قدر از هزار ماه برتر می‌باشد.

۴. نظام نامه آفرینش در قالب برنامه‌ای یکساله در این شب از سوی خداوند تقدیر می‌یابد و توسط فرشتگان و روح سرآمدان از آسمان به زمین آورده می‌شود و به پیشگاه ولی زمان (در هر عصر و نسل) تقدیم می‌گردد.

۵. این شب از آغاز تا فرجام آن که سپیده صبح از مشرق برآید، سراسر سلام و امان را همراه خود دارد.

اینک این نگارنده می‌کوشد تا در این صفحات نسبت به هر یک از ویژگیهای یاد شده مطالبی را با استناد به آیات کریمه و روایات ماثوره از ائمه هدی (ع) به خواننده ارجمند تقدیم نماید.

✦ نزول قرآن در شب قدر:

قرآن کریم در آیه ۱۸۵ سوره بقره می‌فرماید:

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْفُرْقَانِ»
«ماه رمضان که قرآن در آن نازل شده و راهنمای مردم است و آیات روشن آن پیام هدایت و مایه تمیز حق از باطل می‌باشد»

از این آیه مبارکه به وضوح استفاده می‌شود که قرآن در تمامت خود در ماه رمضان از جانب خداوند متعال فرود آمده است. از سویی نخستین آیه سوره قدر تصریح می‌نماید:

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»

«ما قرآن را در شب قدر فرو فرستادیم.»

از انطباق این دو آیه بر یکدیگر می‌توان به نتایج ذیل دست یافت:

۱. قرآن در ماه رمضان و در شب قدر نازل گشته است.

۲. شب قدر یک شب از شهبای ماه مبارک رمضان می‌باشد.

باید افزود که حسب آیات کریمه کتاب خدا و روایات صحیح، فرود آمدن قرآن از ملکوت هستی به دو گونه صورت پذیرفته است:

الف: نزول دفعی و یکباره قرآن که از آن در بیان شرع به اِنزال تعبیر می‌شود، و این واقعه‌ای است که در شب قدر رخ داده است.

ب. نزول گند و تدریجی قرآن که در زبان شرع از آن به تَنْزِيل یاد شده است. در

تابلوی «علی» (ع)
 اثر: مهدی طوسی
 منبت کار و خوشنویس

«عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَقَالَ لَهُ أَبُو بصيرٍ: جَعَلْتُ فِدَاكَ اللَّيْلَةَ الَّتِي يُرْجَى فِيهَا مَا يُرْجَى؟ فَقَالَ: فِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ أَوْ ثَلَاثَ وَعِشْرِينَ. قَالَ: فَإِنْ لَمْ أَقُوْ عَلِيٍّ كَلْتَيْهِمَا؟ قَالَ: مَا أَيْسَرُ لَيْلَتَيْنِ فِيمَا تَطْلُبُ. قُلْتُ: فَرُبَّمَا رَأَيْتَا الْهَيْلَالَ عِنْدَنَا وَجَاءَنَا مِنْ يُخْبِرُنَا بِخِلَافِ ذَلِكَ مِنْ أَرْضِ أُخْرَى فَقَالَ: مَا أَيْسَرُ أَرْبَعَ لَيَالٍ تَطْلُبُهَا فِيهَا»^(۵)

علی بن ابی حمزه ثمالی می گوید: در حضور امام صادق (ع) بودم. ابو بصیر از امام (ع) پرسید:

جانم فدای تو! آن شبی که به آن امید می رود آنچه امید می رود (کدام شب است)؟ امام (ع) فرمود: بیست و یکمین یا بیست و سومین شب (از ماه رمضان).

ابو بصیر پرسید: اگر نتوانم هر دو شب را (درک کنم)؟ امام (ع) فرمود: چه آسان است آنچه را می طلبی در دو شب جستجو کنی! (یعنی بکوشید تا بتوانید)

ابو بصیر پرسید: بسا که ماهلال ماه رمضان را ببینیم (و بنا بر این روز اول ماه و نهایتاً روزها و شبهای دیگر را بتوانیم تعیین کنیم) آنگاه کسی برای ما از شهری دیگر خبر آورد و رویت هلال (و در نتیجه آغاز ماه) را به گونه ای متفاوت بیان نماید (در این صورت تشخیص شب قدر برای ما دشوار خواهد بود، چه کنیم)؟

امام فرمود: چه آسان است آنچه را می طلبی در چهار شب جستجو کنی! (یعنی بکوشید شب هایی که احتمال «قدر» را در آن می دهید، محترم بشمارید)

ملاحظه می کنید که در این گفتگو امام صادق (ع) ضمن راهنمایی پرسشگر کنجکاو، از تعیین و تشخیص دقیق شب قدر پرهیز می فرماید و پاسخ را به گونه ای بیان می نماید که بر ارزش و قدر شب قدر همچنان افزوده شود و رغبت مشتاقان برای درک آن افزایش یابد.

با این حال شب قدر از دهه سوم ماه مبارک رمضان بیرون نیست و حتی دقیق تر، احتمال «قدر» برای شب بیست و یکم و بیست و سوم این ماه از دیگر شب های بیشتر است چنانکه روایت امام صادق (ع) نیز بر این معنی گواه می باشد.

باز از مجموع سخنان ائمه هدی (ع) می توان دریافت که اهمیت شب بیست و سوم ماه رمضان افزون از شب بیست و یکم است. امام صادق (ع) ضمن یک روایت بلند که

حفص بن غیاث روایتگر آن است تصریح می فرماید:

«نَزَلَ الْقُرْآنُ فِي ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ»

«قرآن در شب بیست و سوم ماه رمضان نازل گشته است.»^(۶)

همچنین در سخنی دیگر امام صادق (ع) کلامی را از پیامبر اکرم (ص) باز می گوید که حضرتش فرمود:

«نَزَلَ الْقُرْآنُ فِي ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ»

«قرآن در بیست و سومین شب از ماه رمضان فرود آمده است.»^(۷)

○ در بحث نزول قرآن در شب قدر ذکر نکته ای دیگر نیز خالی از لطف نیست و آن اینکه: ماه مبارک رمضان نه فقط ظرف نزول قرآن است بلکه کتب مهم آسمانی دیگر نیز در این ماه از جانب خداوند متعال به سوی امت های گذشته نازل شده است! گویی گردش سال در نظام تکوین با ماه رمضان آغاز می شود. به روایت ذیل توجه کنید:

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: إِنَّ الشُّهُورَ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فَشَهْرُ الشُّهُورِ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ وَكَبَّرَ وَهُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ...»^(۸)

امام صادق (ع) فرمود: «شمار ماه ها در کتاب تکوین آنگاه که خداوند آسمان ها و زمین را آفرید دوازده ماه بود و سر آغاز این ماه ها، ماه خدا. گرمای باد یاد او. ماه رمضان بود...»

بدین ترتیب سنت خداوند از ازل بر این امر استقرار یافته که پیام های بزرگ و سنگین خود برای هدایت آدمیان را در قالب کتب آسمانی و در ماهی که مبداء گردش سال در نظام تکوین است. ماه رمضان. به انسانها ابلاغ فرماید؛ در این زمینه باز به سخنی از امام جعفر صادق (ع) که ابو بصیر آن را روایت کرده است بنگردید:

«نَزَلَتِ التَّوْرَةُ فِي سِتِّ مَضْتٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، وَنَزَلَ الْإِنْجِيلُ فِي اثْنِي عَشَرَ لَيْلَةَ مَضْتٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، وَنَزَلَ الزُّبُورُ فِي لَيْلَةِ ثَمَانِي عَشْرَةَ مَضْتٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَنَزَلَ الْقُرْآنُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ.»^(۹)

«تورات در ششمین شب از ماه رمضان نازل گردید و انجیل در دوازدهمین شب و زبور در هجدهمین شب و قرآن در شب قدر فرود آمد.»

○ در اینجا توجه خواننده ارجمند را به موضوعی دیگر نیز جلب می نمایم بسا که برای او قابل اعتنا به نظر آید و آن اینکه: این حوادث بزرگ و وقایع سرنوشت ساز چرا همه در شب روی داده است؟ گویی شبانگاهان که آفتاب این منظومه خورشیدی پرتوهای نورانی خود را از عرصه خاک بر می گیرد و جهان در خاموشی و خیل عظیم آدمیان به خواب فرو می روند در ملکوت عالم غریب و خروشی غریب بیاستا که ذهن غفلت پیشگانی. چون این نگارنده از آن بی خبر و اندیشه هوشیاران و بیداران از آن آگاه و باخبر است. این است که خداوند در کتاب کریم خود آنگاه که به توصیف پارسایان می پردازد، بر این خصلت نیز پای می فشرد که:

«كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ.»^(۱۰)

«ایشان (پرهیزگاران) فقط اندکی از شب را می خفته و سحرگاهان از خداوند آمرزش می خواسته اند.»

آری، به راستی که: شب مردان خدا صبح جهان افروز است! پانوشته ها:

۱- تفسیر نور الثقلین، جلد پنجم، ص ۶۲۴، روایت ۵۳.

۲- قرآن کریم، با ترجمه و توضیحات بهاءالدین خرمشاهی، ص ۵۹۸ به نقل از تفسیر ابوالفتح.

۳- سوره دخان، آیات ۱ تا ۵.

۴- تفسیر مجمع البیان، چاپ اسلامیه، مجلد نهم، ص ۶۱.

۵- تفسیر نور الثقلین، جلد پنجم، ص ۶۲۵، روایت ۵۸.

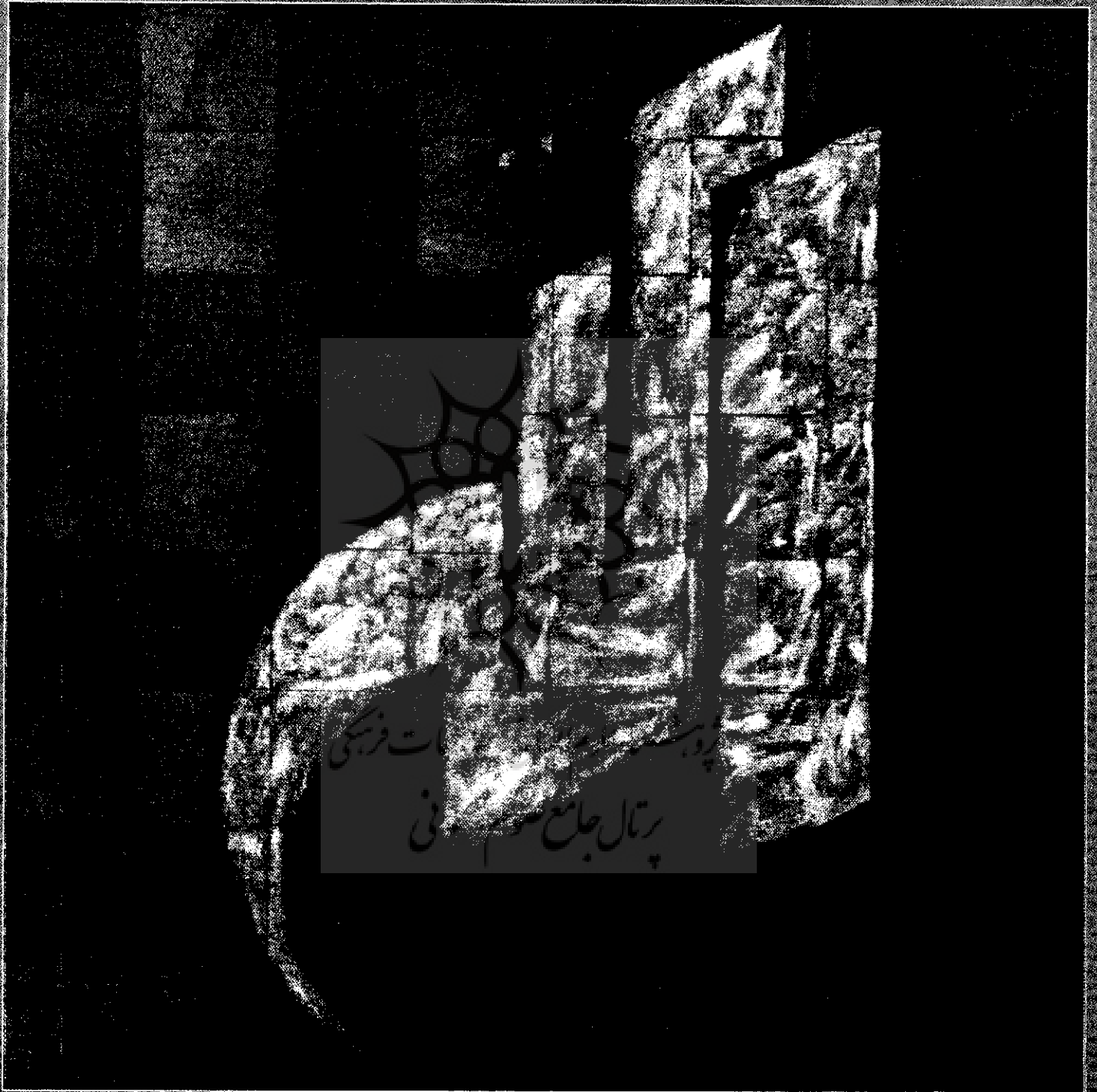
۶- همان، ص ۶۲۴، روایت ۵۲.

۷- همان، روایت ۵۳.

۸- همان، روایت ۵۴.

۹- همان، روایت ۵۵.

۱۰- سوره ذاریات، آیات ۱۷ و ۱۸.

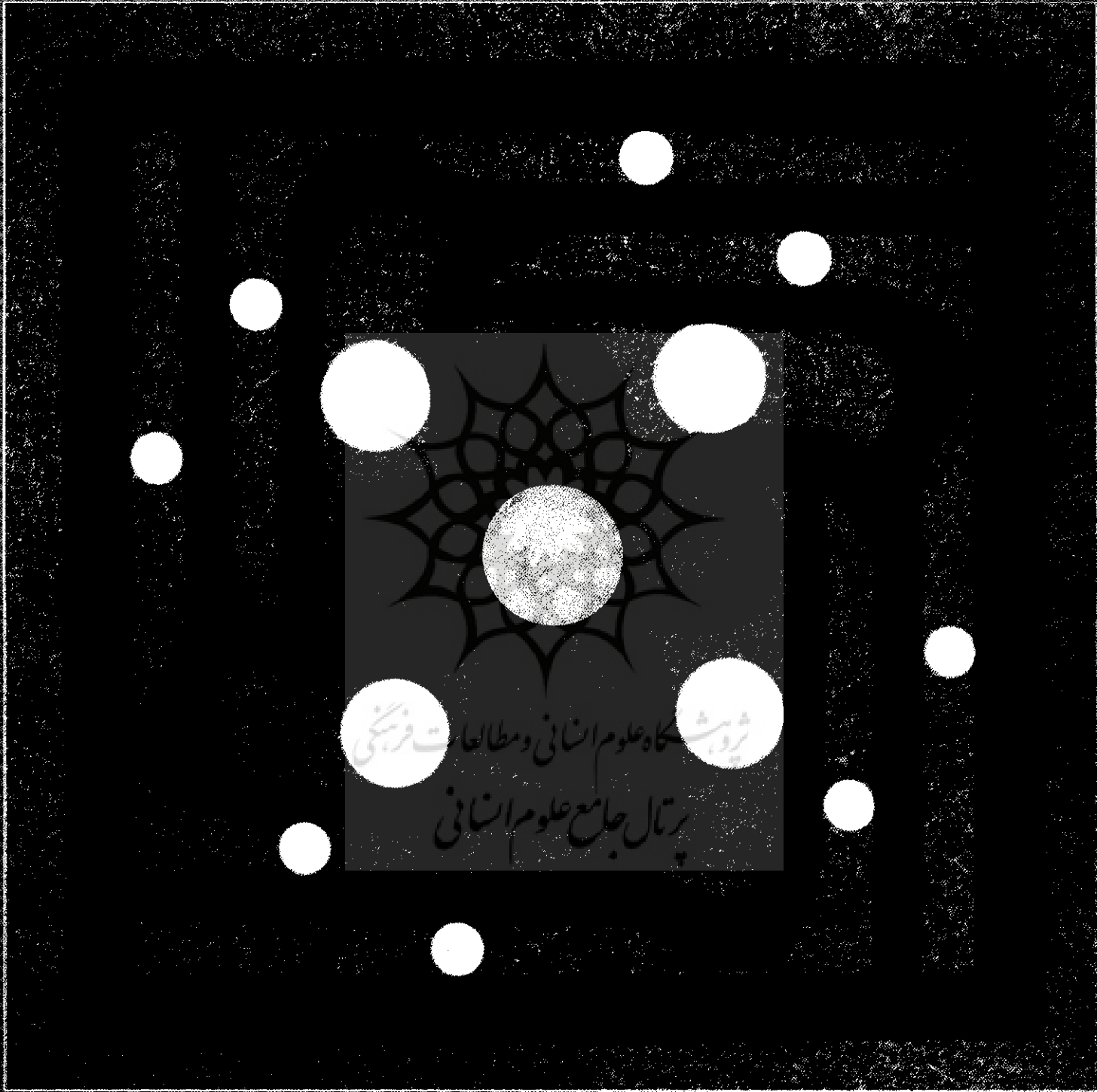

پروفسور دکتر علی شریعتی
پتال جامع علوم اسلامی

پوشه کتابخانه
کتابخانه

ژوئیه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی